1881

UwG
423

171. 148

ԳՐԱՔԱՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

162

ՄԻ ԱՂԻՒՍԱԿԻ ՄԷՋ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏՆԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՅՈՐԻՆԵՑ Կ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՄՈՎՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՑ ԵՒ ԸՆԿ.

1881

Մահ
423

1999

ԳՐԱՖԱՅԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

ՄԻ ԱՂԻՒՍԱԿԻ ՄԷՋ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏՆԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՅՕՐԻՆԵՑ Կ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ
ՀԱԿՈԲ Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ
ՏՊԱՐԱՆ ՄՈՎՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՑ ԵՒ ԸՆԿ.
1881

Дозволено Цензур. Тифлисъ. 23 Іюня 1881 г.

44466 ա.
ՀՍՍՌ-Արմ.ՍՍՀ
(423) 29262-63
Հ-Ֆ 420

Тип. М. Вартанянца и К°, Тройц. пер. д. № 11

ԱԶԳ

Հոլովումների մեծ դժուարութիւնը սեռական հոլովը կազմելու մէջն է: Բերականութիւններն եւ վարժարանները չեն կարողացել մինչեւ ցայժմ կանոններ մշակել թէ որ բառը որ հոլովումին է պատկանում եւ ինչպէս պէտք է կազմուի նորա սեռականը: Որանից հետեւում է մեծ շփոթութիւն. աշակերտը ստիպուած է կոյրզկուրայն գրտնել սեռականի ձեւը մերթ իւր լսողութեանն ապաստանելով, մերթ սովորութեանն եւ այլն:

Մեր ներկայ աշխատութիւնը կարող է ապացոյց լինել, որ հոլովումն եւս ունի իւր կանոններն եւ իւր բացառութիւնները: Հարկաւոր է միայն ուշադրութեամբ ուսումնասիրել երկու աղիւսակը, որպէսզի պէտք չլինի կասկածելու մեր ասածի վրայ:

Առաջարկած աղիւսակները բովանդակում են իրենց մէջ ամէն բան ինչ որ առհասարակ հոլովումներին է վերաբերում: Աղիւսակների պակասը կըլրացնէ նախագիտելիքը:

Անթերի չէ անշուշտ այս աշխատութիւնը, բայց ցանկալի է որ աշակերտը նախ եւ յառաջ ըմբռնէ եւ մարսէ այն ամէնն ինչոր իբրեւ կանոն աւանդուած է աղիւսակների եւ նախագիտելիքի մէջ: Պակասն աննշան է եւ լրացնելն հեշտ է անձնական աշխատութեամբ եւ ուսուցչի անմիջական գործակցութեամբ:

Ներկայ աշխատութիւնս շարունակութիւն է «Գրաբառ բայերի խոնարհումի:» Հոլովներն ուսումնասիրելու ժամանակ աշակերտը պէտք է բայերի միջնորդութեամբ առաւել վարժուի խոնարհումի եւ հոլովումի մէջ՝ ԿԱՐԴԱՑԵԼ ԿԱՐՃ ԵՒ ՊԱՐԶ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: Այդ գործի առաջնորդութիւնը գտնուելու է ուսուցչի ձեռքը:

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ
ՀԱԿՈԲ Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

Ա. ԱՆՈՒՆ.

1 Այն բառերը, որոնք նշանակում են մէկ բանի անունը կամ ինչութիւնը, ասուում են գոյական անուն.

2 Այն բառերը, որոնք նշանակում են մէկ բանի որպիսութիւնը, ասուում են ածական անուն.

3 Այն բառերը, որոնք նշանակում են մէկ բանի որքանութիւնը, ասուում են թուական անուն.

4 Այն բառերը, որոնք գոյականների կամ ածականների տեղ փոխանորդում են, ասուում են դերանուն։

5 Ցիշեալ չորս կարգի բառերն առհասարակ անուններ են եւ ասուում են հոլովելի բառեր։

Բ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ.

6 Անուններին սկզբնական ձեւը ասուում է Ուղղական։

7 Ուղղականը կարող է փոփոխուել իմաստով եւ յանգով. այդ փոփոխումը կոչուում է հոլով՝, իսկ իւրաքանչիւր փոփոխուած ձեւը կոչուում է հոլով։

8 Բոլոր անունների հոլովումն երեք կարգ է բաժանուում.

ա. Կանոնաւոր հոլովում։	
բ. Արտուղի —	Տէ՛ս Ադ-ասէ Ա.
գ. Առանձնական —	

9 Կանոնաւոր հոլովումների թիւն է ութնոնոցա կարգաւորութիւնն եւ օրինակներն այս են. Ա. ակն՝ Բ. արիւն՝ Գ. եզեր՝ ասաղ. Դ. գերի՝ Տիգրանուհի՝ Ե. աշխարհ՝ Վարդան՝ Զ. բան. Է. աթոռ. Ը. գրաստ.

10 Ընդամէնը տասն հոլով կայ. դոցանից երկուսը գլխաւոր են եւ կոչուում են ա-ծանոթ հոլովներ. դոքա են Ա. Ո-ղղական եւ Բ. Աբ-ական.

11 Իւրաքանչիւր հոլով երկու թիւ ունի եզակի եւ յոգնակի. եզակին մի քանա-

կութիւն է նշանակում՝ յոգնակին շատ։

12 Կանոնաւոր հոլովումների զանազանութեան գլխաւոր կէտն է սեռական հոլովը։ Սեռականի կազմութեան նկատմամբ հոլովումներն երկու խումբ են բաժանուում Առաջին խումբ եւ Երկրորդ խումբ։

13 Առաջին խմբի մէջ սեռականը յատուկ յանգ չունի՝ այլ ուղղականի սղեալ յանգը (ն՝ ի՝ ր՝ ղ) ընդարձակուում է (ան՝ եան՝ եր՝ եղ)։ Երկրորդ խմբի մէջ սեռականն յատուկ յանգ ունի՝ որն աւելանում է ուղղականի վերջին։

Գ. ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐԻ Ա. ԽՈՒՄԲ.

14 Ա. խմբի մէջ են Ա. Բ. եւ Գ. հոլովումները։

15 Ա. հոլովումի վերայ են այն անունները՝ որոնց ուղղականի յանգն հնչում է ն. սոցա սեռականը կազմելու համար պէտք է ն յանգի տեղը դնել ան՝ զոր օրինակ ակն՝ ական՝ աղեղն՝ աղեղան՝ սերմն՝ սերման.

Ծան. 1. Այս կանոնից շեղուում են հետեւեալ բառերը՝ որոնք սեռականի մէջ ն յանգի տեղ ընդունում են ն (փոխ. ան). այդ բա-

ոերն են աղն, անձն, արմն, ափն, բեռն, բոյթն, գառն, դառն, դաշն, դոխն, եզն, եղն, թոռն, լեառն, խաշն, կամն, կաթն, կառն, կարշն, կառափն, հարսն, ձեռն, մասն, մատն, միղն, յոգն, նեռն, ողն, սառն, սեռն, սաղմն, սանգիտոռն, ստաշխն, և տասն։

Ծան. 2. Այս կանոնից շեղուում է նաև «մն բառը որ Առանձնական հոլովումների կարգումն է, տես Աղիւսակ Ա.

Ծան. 3. Կան և այլ բառեր, որոնք շեղուում են այս հոլովումից, կան և բառեր, որոնք միւս հոլովումներից շեղուելով այս հոլովումի վերայ են. Դոցա մասին տես Աղիւսակ Բ Բացառութիւններ։

16 Բ. Հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղականի յանգն է ֆ-ն. սոցա սեռականը կազմելու համար պէտք է յանգի – գիրը փոխել ա. այդ փոփոխութիւնից սեռականի յանգն Բ. հոլովումի մէջ լինում է ֆ-ա-ն, որ է էան, զոր օրինակ. արիւն, արեան, բնութիւն, բնութեան, ձիւն, ձեան։

Ծան. 1. Այն բառերը, որոնք այս հոլովումից շեղուում են և այն բառերը, որոնք միւսներից շեղուելով սորա վերայ են, տես Բ. Աղիւսակ, Բացառութիւններ։

2. Այն բառերը, որոնց յանգն է ֆ-ն և

նշանակում են ձայների նմանութիւն, սեռական չունին. զոր օրինակ. բոմբիւն, գոչիւն, ճռուողիւն, մռնչիւն։

17 Գ. Հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղականի յանգն է ը՝ կամ ը՝. սոցա սեռականը կազմելու համար պէտք է ը՝ կամ ը՝ յանգերի փոխարէն դնել ը՝ կամ է՝. զոր օրինակ. եզը՝, եզեր, կայսը՝, կայսեր, աստը՝, աստեղ, կոճը՝, կոճեղ.

Ծան. Բացառութիւնները տես Բ. Աղիւսակի մէջ։

18 Ա. խմբի հոլովումների մէջ յոգնակի ուղղականը կազմելու է այսպէս.

1. Ա. հոլովումի մէջ պէտք է նախ եզ. ուղղականի յանգն ը՝ փոխել «-ն և ապա սորան աւելացնել ֆ. զոր օրինակ. ակը՝ն, ակուն-ք հիմը՝ն, հիմուն-ք, աղեղը՝ն, աղեղուն-ք.

Ծան. ա) այս կանոնից շեղուում են՝ խաղը՝ն, դաշը՝ն, բեռը՝ն, յեռը՝ն, ապը՝ն, եղը՝ն, անը՝ն, նեռը՝ն, եղը՝ն, ոդը՝ն, լեառը՝ն, ռառը՝ն, փառը՝ն, դառը՝ն. այս բառերի յոգնակի ուղղականը կազմելու համար պէտք է առնել եզակի սեռականը և աւելացնել ֆ. զոր օրինակ. խաշը՝ն, խաշին, խաշին-ք, աղը՝ն, աղին, աղին-ք։

Ծան. բ) Կոչը՝ն և «երմը՝ն բառերն երկու տեսակ յոգն. ուղղական ունին. մէկը ընդհանուր

կանոնին համաձայն, զոր օրինակ. կողմը, կողմանս-ի, սերմը, սերմանս-ի. միւսը ա. ծանոթութեան համաձայն, այսինքն եզ. սեռականից սերուելով, զոր օրինակ. կողմը, կողման, կողման-ք, սերմը, սերման, սերման-ք։

2. Բ. հոլովումի մէջ յոգն. ուղղական կազմելու համար պէտք է եզակի ուղղականին աւելացնել + գիրը, զոր օրին. արիւն, արիւն-ք, գերութիւն, գերութիւն-ք։

3. Գ. հոլովումի մէջ յոգնակի ուղղական կազմելու համար պէտք է առնել եզ. սեռականը եւ սորան աւելացնել + գիրը, զոր օրինակ. եղը, եղեր, եղեր-ք, կայսրը, կայսեր, կայսեր-ք. աստղ, աստեղ, աստեղ-ք. կոճը, կոճեղ, կոճեղ-ք։

19 Ա. խմբի մէջ յոգնակի սեռականը կազմելու համար պէտք է առնել եզակի սեռականը եւ սորան աւելացնել ց գիրը. զոր օրինակ. ական, ական-ց, արեան, արեան-ց, եղեր, եղեր-ց, աստեղ, աստեղ-ց։

Ծան. Հնայելով որ 15-րդ յօդուածի 1 ծանոթութեան մէջ յիշուած բառերի եզակի սեռականի յանգն է ին, յոգնակին լինում է ան-ց (այլ ոչ ին-ց) զոր օրինակ. գառն, գառին, գառան-ց, թոռն, թոռին, թոռան-ց և այլն.

Դ. ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐԻ Բ. ԽՈՒՄԲԸ.

20 Բ. խմբի մէջ մտնում են Դ. Ե. Զ. Է. եւ Ը. հոլովումները։

21 Դ. հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղականի յանգն է ։. սոցա սեռականը կազմելու համար պէտք է ուղղականի յանգին աւելացնել ոյ. այն ժամանակ ։ յանգը « գրի առաջ փոխուում է —. զոր օրինակ. գերի, գերու-ոյ, բարի, բարու-ոյ։

Ծան. 1. Դ. հոլովումի եզ. սեռականի յատուկ յանգն է ոյ, որ հասարակ անունների նը-կատմամբ այժմ կիրառութիւնից ելած է, սակայն գործածելի է յատուկ անունների մէջ. զոր օրինակ. Տիգրանուհի, Տիգրանուհեայ, Թեկղի, Թեկղե-այ։ Թէ Դ. հոլովումի եզ. սեռականի յանգն է ոյ (այլ ոչ ոյ), այդ երևում է և հասարակ անունների եզ. գործիականից և յոգնակի սեռականից, որոնք երկուսն էլ առհասարակ այնպիսի հոլովներ են, որ բոլոր հոլովումների մէջ շինուում են եզակի սեռականից, ի հարկ է, յայտնի նշաններ ընդունելով. զոր օրինակ. քեր-ոյ, քարե-ոյ.

Ծան. 2 Մի այլ յանգ ևս ունի Դ. հոլովումի եզ. սեռականը, որ միայն մի քանի սեռականից սերուած հոլովների մէջ է մնացել.

այդ է ՝Ջ յանգը. զոր օրինակ. յայգուՋ՝ ի տեղուՋէ։

Ծան. 3. է յանգեալ միավանկ բառերը յոլովուում են է հոլովումի վերայ. այդ բառերի մէջ է գիրը մնում է անփոփոխ՝ զոր օրինակ. ձի՝ ձի-ոյ՝ ձի-ով։

Այդ բառերի կարգումն է դ բառը՝ որ երկու տեսակ սեռականն ունի դոյ և դոՋ.

22 Ե. հոլովումի վերայ են.

ա. Այն բազմավանկ անունները՝ որոնց յանգն է՝ ական՝ ան՝ ան+՝ ակ՝ ոկ՝ էկ՝ եակ՝ աոր՝ արան՝ ասպան՝ ոց՝ անոց՝ ուդ՝ ըուդ՝ երուդ՝ էղ՝ էղէն՝ օղ՝ էղ՝ ուղ՝ պան՝ ոտ.

բ Այն միավանկ անունները՝ որոնց յօդիչն է՝ է՝ զոր օրինակ. դէտ՝ տէգ՝ շէն.

Ծան. յօդէղ ասուում է այն ձայնաւորը կամ երկձայնը որ կազմում է վանկ՝ զոր օրինակ. սէր՝ գիր՝ գոյժ՝ ջուր՝ բիւր՝ հաց՝ բերք և այլն բառերի մէջ է՝ է՝ ոյ՝ ու՝ է՝ ա՝ է գրերը յօդիչ են։

գ. այն բազմավանկ անունները՝ որոնց վերջին վանկի յօդիչն է՝ է զոր օրինակ. նուէր՝ պարտէզ։

դ. այն բազմավանկ անունները՝ որոնց վերջին վանկի յօդիչն է ա կամ է՝ զոր օրին. աշխարհ՝ երիվար՝ աշակերտ՝ պատկեր.

ե. այն բազմավանկ անունները՝ որոնց վերջին վանկի յօդիչն է է կամ ո. զոր օրինակ. դահիճ՝ մարգարիտ՝ գոռոզ՝ ոսոխ.

23 Ե. հոլովումի եզ. սեռականը կազմելու համար պէտք է եզակի ուղղականին աւելացնել է գիրը՝ զոր օրինակ. աւազան՝ աւազան-ի՝ աշխարհ՝ աշխարհ-ի.

Ծան. 1. Ե. հոլովումի եզ. սեռականի յատուկ յանգն է ոյ՝ որ հասարակ անունների նըկատմամբ այժմ կիրառութիւնից ելած է՝ սակայն գործածելի է յատուկ անունների մէջ. զոր օրինակ. Հայկ՝ Հայկ-ոյ՝ Վարդան՝ Վարդան-ոյ՝ Թէ Ե. հոլովումի եզ. սեռականի յանգն է ոյ (այլ ոչ է) այդ երևում է և հասարակ անունների եզակի գործիականից և յոգնակի սեռականից. զոր օրինակ. աւազան-աւ՝ աւազան-աց՝ աշխարհ-աւ՝ աշխարհ-աց։ (Տես նաև 21-րդ յօդ. Ծան. 1.)

Ծան. 2. Այն անունները՝ որոնք շեղուում են Ե. հոլովումից տես Բ. աղիւսակ՝ Բացառութիւններ։

24 Զ. հոլովումի վերայ են.

ա. այն բազմավանկ անունները՝ որոնց ուղղականի յանգն է՝ ոյ՝ ոյ+՝ էոյ՝ էան՝ է՝ է+՝ ոյ՝ ոյ+՝ ան՝ ուոտ՝ ոտ՝ ղտ՝ ուոնոյ՝ անոյ՝ դասան՝ գոյն.

բ. այն միավանկ անունները՝ որոնց յօդիչն է ա կամ է զոր օրինակ. աղտ՝ բարձ՝ գայլ՝ ճառ՝ կերպ՝ նետ՝ ցեղ.

գ. այն միավանկ անունները՝ որոնց յօդիչն է՝ ոյ կամ ո զոր օրինակ. զոյգ՝ ծոյլ՝ կոյտ՝ բօթ՝ տօն.

դ. այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յօդիչն է՝ ՝ կամ օ, զոր օրինակ. երևոյթ, ողջոյն, արօտ, ծանօթ.

25 Զ. Հոլովումի եզ. սեռականը կազմելու համար պէտք է ուղղականին աւելացնել ի, զոր օրինակ. արքայ, արքայ-ի, ճառ, ճառ-ի.

Ծան. Այն անունները, որոնք Զ. հոլովումից շեղուում են տես Բ. Աղիւսակ, Բացառութիւններ։

26 Է. Հոլովումի վերայ են՝

ա, այն բազմավանկ անունները, որոնց ուղղականի յանգն է՝ ին, ուն, ուած, եալ, ած, ՝՝երբ.

բ. այն միավանկ անունները, որոնց յօդիչն է ՝՝ կամ է՝՝. զոր օրինակ. ծուխ, հուր, սուրբ, իւղ, հիւր, փիւս.

գ. այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յօդիչն է՝՝՝ կամ է՝՝, զոր օրինակ. կերակուր, պտուղ, հարիւր, երկաքանչիւր, աղիւս.

դ. այն միավանկ անունները, որոնց յօդիչն է՝ է կամ ՝՝ զոր օրինակ. գին, թիւ, միս, բոց, գող, հողմ.

27 Է. Հոլովումի եզ. սեռականը կազմելու համար պէտք է եզ. ուղղականին աւելացնել ՝՝. զոր օրինակ. աթոռ, աթոռ-ոյ, հող, հող-ոյ.

Ծան. Է. հոլովումից շեղուող բառերը տես Բ. աղիւսակ Բացառութիւններ։

28 Ը. հոլովումի վերայ են բոլոր այն անունները, որոնք առանձին նշանակուած են Բ. աղիւսակի մէջ Ը. հոլովումի սիւնակում։

29 Բ. խմբի հոլովումների մէջ յոգնակի ուղղականը կազմելու համար ընդհանրապէս պէտք է եզ. ուղղականին աւելացնել + գիրը, զոր. օրինակ. Դ. գերի-ք, Ե. աշխարհ-ք, Զ. բան-ք, Է. աթոռ-ք, Ը. գրաստ-ք։

30 Բ. խմբի հոլովումների մէջ յոգնակի սեռականը կազմելու համար պէտք է եզ. սեռականին աւելացնել ՝՝ գիրը այս կազմութիւնը լինելու է այսպէս.

ա) Դ. եւ Ե. հոլովումների մէջ պէտք է առնել ՝՝նդորդածելի սեռականը (տես յօդ. 21, ծան. 1. եւ յօդ. 23, ծան. 1.), այդ սեռականի վերջին յ գիրը ձգել եւ նորա տեղը դնել ՝՝. այս դէպքում ամէն հասարակ անուն պէտք է հոլովել իբրեւ մի յատուկ անուն. զոր օրինակ. գերի, գերե-այ, գերե-ա-ց. աշխարհ, աշխարհ-այ, աշխարհ-ա-ց։ Այս կանոնից բացառու-

թիւն են հոգէ եւ որդէ, որոնց յոգնակի սեռականն է հոգ-ոց եւ որդ-ոց։

բ) Զ. եւ Ը. հոլովումների մէջ պէտք է առնել եզ. սեռականը եւ նորա վերջին աւելացնել ց գիրը. զոր օրինակ. բան, բան-ի, բանի-ց, գրաստ, գրաստ-ու, գրաստու-ց։

գ) Է. հոլովումի մէջ պէտք է առնել եզ. սեռականը նորա վերջին ց գիրը ձգել եւ տեղը դնել ց գիրը զոր օրին. աթոռ, աթոռ-ոյ, աթոռ-ո-ց։

Ե. ԲԱՌԻ ՆԵՐՔԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ.

31 Սեռական հոլովը կազմելու ժամանակ հարկաւոր է անշուշտ ի նկատի ունենալ հետեւեալը առհասարակ երբ բառի քանակն աւելանում է մի նոր վանկով, մի տեսակ բառեր նոր վանկի ազդեցութեան տակ ներքին փոփոխութիւն են կրում, այսինքն կամ մի ձայնաւոր կորցնում են կամ մի ձայնաւոր եւ երկձայն փոխանակում է միւսին. զոր օրինակ. սեր, գիր, համբոյր, թիւ. եթէ կամենանք այս բառերից բայ շինել, պէտք է աւելացնենք դոցա վերայ էլ յանգը, որ մի վանկ է. այն ժամանակ բառերն այսպէս կը փոխուին. սեր-ել=սիր-ել. գիր-ել=գր-ել, համբոյր-ել=համբուր-ել թիւ ել=թու-ել. այսպիսի փոփոխութիւն լինում է հոլովելի բառերի մէջ հետեւեալ կերպով.

ա) այն միավանկ անունները, որոնց յոգիչն է ա կամ է, սեռականի եւ սորանից սերուած հոլովների մէջ կորցնում են յոգիչը. զոր օրինակ. ջուր, ջրոյ, գիր, գրոյ։

բ) այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յոգիչն է ա կամ է կամ ա, սեռականի եւ սորանից սերուած հոլովների մէջ կորցնում են յոգիչը. զոր օրինակ. հաստատուն, հաստատն-ոյ, առաջին, առաջն-ոյ, առաքեալ, առաքել-ոյ։

գ) այն միավանկ անունները, որոնց յոգիչն է ոյ, սեռականի եւ սորանից սերուած հոլովների մէջ ոյ փոխում են ա. զոր օրինակ. գոյժ, գուժ-ի. բոյս, բուս-ոյ։

դ) այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յոգիչն է ոյ, սեռականի եւ սորանից սերուած հոլովների մէջ ոյ փոխում են ա. զոր օրինակ. վարագոյր, վարագա-րի.

423

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ ՀՍՀ ԳԻՏ. ԱԿԱԴ. ԳՐԱԴԱՐԱՆ ՀՍՍՌ-ԱԿԱԴ ՍՍՌ

է) այն միավանկ անունները, որոնց յոդիչն է է, սեռականի եւ սորանից սերուած հոլովների մէջ է գիրը փոխում են է կամ ե, զոր օրինակ. խէթ, խեթի, դէտ, դիտի։

զ) այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յոդիչն է՝ է, սեռականի եւ սորանից սերուած հոլովների մէջ է փոխում են է կամ ե, զոր օրինակ. պարտէզ, պարտեզի, եղէգ, եղեգի։

Զ. ԱԾԱՆՑԵԱԼ ՀՈԼՈՎՆԵՐ.

32 Ածանցեալ ասուում են այն հոլովները, որոնք կազմուում են ածանցիչ հոլովներից. նոցա թիւն է վեց—1. հայցական, 2. նախդրիւ տրական, 3. վերջահոլով տրական, 4. ներգոյական, 5. գործիական եւ 6. բացառական։ Երկու հոլով եւս կան, որոնք կազմուում են ածանցեալ հոլովներից եւ ասուում են կրկնածանցեալ. դոքա են՝ 1, պատմական եւ 2, պարառական։

Ծան. 1. Մի քանի ածանցեալ հոլովներ և կրկնածանցիչները ածանցիչ հոլովներից զանազանուում են միայն մի նախդրով. ոմանք

այդ հոլովներին ջոկ անուն չեն տալիս, այլ ասում են ըստ- գործիական, ըստ- բացառական, նախդրի- սեռական։

Ծան. 2. Առանձնական հոլովներից կ'երևի, որ մի քանի ածանցեալ հոլովումներ այնպիսի ձևեր ունին, որոնք կանոնաւոր հոլովումների մէջ չկան. զոր օրինակ. ՈՐՊՆ ՈՐՊՈՒՆ, ՈՒՐՏԻՆ, ՅՈՒՐՏԻՆԷ. ԵՒ, ԻՆ, ԻՆՆ, ՅԻՆԷՆ, ՅԻՍ. ԱՆ, ՈՐԱ, ՈՒՆ, Ի ՈՒՆԷՆ, ՈՒՎԱՆ։ Այս և 1 ծանօթ. մէջ յիշուած հանգամանքներն ի նկատի ունենալով՝ մենք չուզեցինք հերքել ածանցեալ և կրկնածանցեալ հոլովների գոյութիւնն և նոցա նախնի անուանակոչութիւնը։

33 Ածանցեալ հոլովները կազմուում են այսպէս.

ա. Ուղղականից ածանցուում են՝ 1) հայցական և 2) նախդրի- տրական։

1) Եզակի հայցականը կազմելու համար պէտք է ուղղականի սկզբին աւելացնել ՊՆ նախդիր, իսկ յոգնակին կազմելու համար եզակի հայցականի վերջին աւելացնել ՈՒ գիրը. զոր օրինակ. դաշտ, զդաշտ, զդաշտս.

2) Նախդրիւ տրական կազմելու համար պէտք է հայցականի ՊՆ նախդրի տեղը դնել Ի կամ Յ, եզակին եւ յոգնակին,

զոր օրինակ. դաշտ, ի դաշտ, ի դաշտս, աղգ, յազգ, յազգս։

Բ. Սՙոականից ածանցումն են՝ 1) Վերջահոլով տրական, 2) Ներգոյական, 3) Բացառական և 4) Գործիական։

1. Վերջահոլով տրականը նման է սեռականին թէ եզակին եւ թէ յոգնակին. բացառութիւն են միայն առանձնական հոլովումները որոնք ունին ինքնուրոյն վերջահոլով տրական.

2. Եզ. ներգոյականն ինքնուրոյն յանգ չունի. նորա նշանն է ի կամ յ նախդիրը, որ աւելանում է եզակի սեռականին, իսկ յոգնակի ներգոյականը նոյնն է, ինչ որ յոգնակի նախդրիւ տրականը։

Ծան. 1 Դ. հոլովումի մէջ եզ. ներգոյականը կազմուում է այն անգործածելի սեռականից, որի յանգն է ոջ, զոր օրինակ. յեկեղեցւոջ, յայգւոջ (21 ծան. 2.)։

Ծան. 2. կայ մի յանգ ևս որ յատուկ է վերջահոլով տրականին և ներգոյականին. այդ յանգն է ոՙ, որ մնացել է Է. հոլովումի մի քանի բառերի մէջ, զոր օրինակ. ոՙ, ՙն, ՙնէ, ՙդէ, ՙդ, ՙայլ, ՙոՙ, ՙիմՙ, ՙմերՙ, ՙձերՙ և այլն։

Ծան. 3. Է. հոլովումն առհասարակ առանձին ներգոյական չունի. նորա տեղը գործադրու-

ումէ եզ. և յոգն. նախդրիւ տրական, զոր օրին. յաթոռ, յաթոռս։

34 Ածանցիչ հոլովների մէջ միայն երկու հոլով կայ, որ առանձին յանգ ունին. այդ է՝ 1, բացառական եւ 2, գործիական.

Եզակի բացառականը կազմելու է այսպէս.

ա) Առաջին խմբի հոլովումների մէջ պէտք է առնել եզակի սեռականը եւ աւելացնել վերջից է գիրը, իսկ առաջեւից է կամ յ նախդիր. զոր օրին. ական, յ՝ական-է, արեան յ՝արեն-է, եղեր, յ՝եղեր-է եւ այլն։

բ) Երկրորդ խմբի մէջ՝ Դ. Է. եւ Ը. հոլովումները բացառականի յանգ չունին, այլ մի նախդիր սեռականի վերայ, զոր-օրին. գերւոյ, ի գերւոյ, աթոռոյ, յաթոռոյ, գրաստու, ի գրաստու.

գ) Ե. եւ Զ. հոլովումների մէջ եզ. բացառականը կազմելու է եզակի ուղղականից՝ աւելացնելով է յանգն եւ նախդիր, զոր օրինակ. աշխարհ, յաշխարհ-է, բան, ի բան-է։ Բացառութիւն են յատուկ անունները, որոնց բացառականը սեռա-

կանից է՝ առանց յանգի՝ զոր օրինակ. Տիգ-
բանուհեայ՝ ի Տիգբանուհեայ՝ Վարդա-
նայ՝ ի Վարդանայ։

35 Յոգնակի բացառականի նշանն է ց գի-
րը՝ որ պէտք է աւելացնել եզակի սե-
ռականին՝ դնելով առջեւից մի նախդիր։

Ծան. 1. Դ. և Ե. հոլովումների մէջ ընարելու
է անգործածելի սեռականը. տե՛ս 21՝ ծան.
1՝ և 23՝ ծան. 1.

2. բացառականից կազմելի է պատմական
հոլովը դնելով է նախդրի տեղը շ նախ-
դիր եզ. և յոգնակին բոլոր հոլովումների
մէջ. զոր օրինակ ի դաշտէ՝ զդաշտէ՝ ի
դաշտաց՝ զդաշտաց։

36 Եզ. գործիականի նշաններն են ք. — և
գրերը՝ որոնք պէտք է աւելացնել եզ.
սեռականին եզ. գործիական կազմելու
համար։

Եզակի գործիականը կազմուում է այսպէս.

ա) Ա. խմբի հոլովումների մէջ պէտք է առ-
նել եզ. սեռական հոլովը եւ վերջին աւելա-
ցնել ք. զոր օրին. ական՝ ակամ-ք՝ աղե-
ղան՝ աղեղամ-ք. եղեր՝ եղեր-ք՝ արեան՝
արեամ-ք.

Ծան. ք. գերն աւելացնելու ժամանակ սեռականի
վերջին ն գիրը ք գրի առաջ փոխուում է մ.

բ) Բ. խմբի Դ. Ե եւ Զ. հոլովումների
մէջ գործիականի յանգն է —՝ որն աւե-
լանում է սեռականին հետեւեալ կերպով.

1. Դ. եւ Ե. հոլովումների մէջ պէտք է
առնել անգործածելի սեռականը (տե՛ս
21՝ ծան. 1՝ եւ 23 ծան. 1)՝ այդ սե-
ռականի վերջին յ գիրը ձգել եւ նորա
տեղը դնել —. զոր օրինակ. գերե-այ՝ աշ-
խարհ-այ՝ գերե-ա-ւ՝ աշխարհ-ա-ւ.

2. Զ. հոլովումի մէջ պէտք է առնել ե-
զակի սեռականը եւ սորա յանգին աւե-
լացնել —. զոր օրինակ. բան-ի՝ բանի-ւ։

գ) Է. հոլովումի մէջ պէտք է առնել
եզ. սեռականը՝ սորա վերջին յ գիրը
ձգել եւ տեղը դնել է. զոր օրինակ. ամ-ռո-
ոյ՝ ամ-ռո-ւ.

դ) Ը. հոլովումի գործիականը նման է
սեռականին։

37 Յոգնակի գործիականի նշանն է + գիրը՝
որ առհասարակ աւելանում է եզ. գոր-
ծիականի վերջին։

Ծան 1) Դ. և Ե. հոլովումների մէջ եզ. գործ.
յանգն —՝ յոգն. գործիականի մէջ փո-

խուռում է օ. գերե աւ, գերեօք, աշխարհաւ, աշխարհ-օք։

2) Հոգի, որդի բառերի գործիականն է հոգուով, որդուով, հոգուովք, որդուովք (փոխ. հոգեաւ, որդեաւ, հոգեօք, որդեօք) տես 30.

3.) Գործիականից կազմելն է պարառական հոլովը՝ աւելացնելով գործիականի վերայ Ղ նախդիր՝ եզակին և յոգնակին բոլոր հոլովներում. զոր օրինակ. աթոռով, զաթոռով, աթոռովք, զաթոռովք։

Է. ԱՐՏՈՒՂԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐ.

38 Արտուղի ասուում են այն հոլովումները, որոնք միայն սեռականի մէջ արտաքոյ կանոնի փոփոխութիւն են առնում։ իսկ ածանցեալ հոլովների մէջ կանոնաւոր հոլովում ունին. զոր օրինակ. հայր, հօր, հար-ք, հար-ց, հար-ը։

Արտուղի հոլովումներն ընդ ամէնը 8 օրինակ ունին եւ նոցա վերայ հոլովելի բառերի թիւը շատ չափաւոր է եւ նշանակուած է Ա. աղիւսակի մէջ։

Ը. ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐ.

39 Առանձնական ասուում են այն հոլովումները, որոնք բնաւ նմանութիւն չունին կանոնաւոր հոլովումների կազմակերպութեան հետ. բացի այս՝ ունին առանձին ինքնուրոյն սեռական եւ վերջահոլով տրական. ածանցեալ հոլովներից ոմանք լինում են ածանցիչ ինչպէս է վերջահոլով տրականը, իսկ ոմանք ածանցուում են ոչ սեռականից, այլ վերջահոլովից։ Առանձնական հոլովումները Հայոց հնագոյն հոլովելի ձեւերն են եւ իրենց ինքնուրոյնութեամբ ցոյց են տալիս առ հասարակ նախնի հոլովների պատկերը։

Ծան. Առանձնական հոլովումների մէջ երևում է, որ սեռականի նշանն է ր, վերջահոլովինը ս, բացառականինը է, զոր օրինակ. ո՞ր, ո՞ւր, ո՞ւմ, յումէ՞. այս, այսր, այսմ, յայսմէ, իք, իրիք, իմիք, յիմիքէ.

Առանձնական հոլովումների օրինակներն են 15 և այդ հոլովումի բառերի թիւն ևս չափաւոր է ինչպէս նշանակուած է Ա. աղիւսակի մէջ։

Թ. ԲԱՐԴ ԵՒ ԱԾԱՆՑԵԱԼ ԲԱՌԵՐ.

40 Բարդ եւ ածանցեալ բառերն հոլովելու ժամանակ պէտք է առաջնորդ ունենալ 22, 24, 26 յօդուածների կանոնները։

Իսկ ան բացասականով կազմուած բառերը հոլովելի են Զ-ի վերայ. բացառութիւն են հետեւեալ բառերը, որոնք Ե-ի վերայ են. անաղարտ, անապակ, անարատ, անարգ, անարար. անբնակ, անգիտ, անդրդոյ, անզգամ, անքնդրօղ, անիրա-, անլեզու-, անկարող, անհանգիստ, անհաւասար, անհոգ, անմեղ, անմիտ, անղէն, անղէջ, անշնորհ, անպար, անպէտ, անցա-, անօրէն:

Ժ. ԱՆՀՈԼՈՎԵԼԻ ԲԱՌԵՐ.

41 Անհոլովելի են ասու�՝ այն բառերը, որոնք իրենց յանգը չեն փոխում. Այդպէս են ձայնի նմանութիւն ցոյց տուող բառերը որոնք վերջանում են ի-ն. զօր օրինակ. բախիւն, գոչիւն, ճռռողիւն, մրընչիւն: Անհոլովելի են նաեւ իմն, ինչ, այն, արտօսր, բարձուստ, արթուն, անհուն, նկուն. սոքա բոլորը միայն նախադրիւ հոլովներ կարող են ունենալ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ.

Ա. Անուն. 5
Բ. Հոլովում. 6
Գ. Հոլովումների Ա. խումբ. 7
Դ. Հոլովումների Բ. խումբ. 11
Ե. Բառի ներքին փոփոխութիւնը. . . . 16
Զ. Ածանցեալ հոլովներ. 18
Է. Արտաղի հոլովումներ. 24
Ը. Առանձնական հոլովումներ. . . . . —
Թ. Բարդ և ածանցեալ բառեր. 25
Ժ. Անհոլովելի բառեր: 26
ԺԱ. Առաջին պէսակ. . . . . —
ԺԲ. Երէրորդ պէսակ. . . . . —

ԼՐՈՒ ՄԱԶԵՐՈՎ

ՄԱՍԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

| | | |

ԱՌԱՋԻՆ ԱՂԻՍԱԿ.

Ա. ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ.

Հոլովում.	Ցանգ. Ուղղական.	Ցանգ. Սեռական.	Ցանգ. Գործիական.	ՕՐԻՆԱԿ.	Ա. ուղղական.		Բ. սեռական.		Ա. բացառական.		Բ. գործիական.		ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.
Ա.	քն. ՀՆ...	ան. ան-ց.	ամբ. ամբ+.	ակն.	ակն.	ակուն-ք.	ական.	ական-ց.	յական-է.	յականց.	ականամբ.	ականամբ.	եզ. գործականի մէջ սեռականի ան յանգի ն գիրը է գրի առաջ փոխու�մ է մ։
Բ.	յան. յան-+.	եան. եանց.	եամբ. եանց.	արիւն.	արիւն.	արիւն-ք.	արեան.	արեան-ց.	յարենէ.	յարեանց.	արեամբ.	արեամբ.	1) եզ. սեռ. մէջ էն յան գի է գիրը = գրի առաջ փոխուում է է. 2) եզ. գործ. ն գիրը ը գրի առաջ փոխ. մ 3) եզ. բացառ. մէջ էն յան գի = գիրը զեղջելի է։
Գ.	ար, ը, էր, էզ. է+. էզ+.	էր, էզ. երց. էզ.	երբ, էզբ, երբ+, էզբ.	ԷԶԸ աստղը.	եզը, աստղ.	եզեր-ք, աստեղ-ք.	եզեր, աստեղ.	եզեր-ց, աստեղ-ց.	յեզեր-է, յաստեղ-է	յեզերց, յաստեղց.	եզեր-ը, աստեղ-ը.	եզերը-ք, աստեղք։	
Դ.	է, է-+	-ց, է-ց, է-ց.	է-ա. է-օ+.	ԳԵՐԻ. Տիգրանուհի.	գերի։	գերի-ք.	գերու-ց. Տիգրանուհեայ.	գերե-ց. —	ի գերու-ց ի Տիգրանուհեայ.	ի գերեաց —	գերե-ա. Տիգրանուհեաւ.	գերե-օք —	1) եզ. սեռ. մէջ ի յանգը ց յանգի մօտ փոխուում է — 2) յոգն. սեռ. մէջ է յանգը ա յանգի մօտ փոխ. է (նոյնը և գործ. մէջ) 3) հ. գ. մէջ — փոխուում է։
Ե.	— +.	է, ա, ա-ց.	— —, օ-+.	աշխարհ. Վարդան.	աշխարհ. Վարդան.	աշխարհք —	աշխարհի Վարդանայ.	աշխարհ-աց. —	յաշխարհ է. ի Վարդանայ.	յաշխարհաց։ —	աշխարհաւ. Վարդանաւ.	աշխարհօք. —	յոգնակի գործականի մէջ — յանգը փոխուում է։
Զ.	— +.	է, է-ց.	է-- է-+.	բան.	բան.	բանք.	բան-ի.	բանի-ց	ի բան-է.	ի բանի-ց.	բանի-ւ.	բանիւ-ք	
Է.	— +.	ա, ա-ց.	ա-վ, ա-վ-+.	ԱԹՈՌ.	աթոռ.	աթոռք.	աթոռոյ.	աթոռ-ոյ	յաթոռոյ.	յաթոռոց	աթոռո-վ.	աթոռով-ք.	
Ը.	— +.	-ա, -ա-ց.	-ա, -ա-+.	ԳՐԱՍՊ.	գրասպ.	գրասպք.	գրասպու.	գրասպ-ուց.	ի գրասպ-ու.	ի գրասպ-ուց.	գրասպու	գրասպ-ուք.	

Ծանօթութիւն. 1. Յոգնակի ուղղականի նշանն է + գիրը որ պէտք է աւելացնել եզակի ուղղականին։ Բացառութիւն է Ա. և Գ. հոլովումը. Ա. հոլովումի մէջ նախ պէտք է եզ. ուղղականի յանգը փոխել -ն և ապա աւելացնել +. իսկ Գ. հոլովումի մէջ նախ պէտք է կազմել եզ. սեռականը և ապա աւելացնել ք. տես՝ 18 յօդ. նախագիտելիքի։

2. Ա. խմբի մէջ եզ. սեռականն առանձին յանգ չունի. Բ. խմբի մէջ եզ. սեռ. յանգերն են ց, Դ. և Է. հոլովումների մէջ, է և ց, Ե. հոլովումի մէջ, — Ը. հոլովումի մէջ (տես՝ նախագ. 21 և 23)։ Յոգնակի սեռականի նշանն է ց որ պէտք է աւելացնել եզակի սեռականին (տես՝ նախագ. 19 և 30)։

3. Եզ. բացառականը կազմելի է եզ. սեռականից, բացի Ե. և Զ. հոլովումները, որոնց եզ. բացառականը կազմելի է եզ. ուղղականից։ Եզ. բացառականի նշանն է է գիրը և նախդիր, որոնք պէտք է աւելացնել՝ ա) եզակի սեռականին Ա. խմբի մէջ և բ) եզ. ուղղականին Ե. և Զ. հոլովումների մէջ։ Դ. և Է. հոլովումների բացառականն յատուկ յանգ չունի, այլ միայն նախդիր սեռականի վրայ (ի կամ յ)։ Յոգնակի բացառականը կազմելի է յոգնակի սեռականից միայն մի նախդրով (ի կամ յ)։ տես՝ նախագ. 34 և 35։

4. Եզ. գործականը կազմելի է եզ. սեռականից։ Եզ. գործականի նշանն է՝ ա) է գիրը Ա. խմբի մէջ, բ) - գիրը բ խմբի Դ. Ե. և Զ. հոլովումների մէջ, և գ) է գիրը Է. հոլովումի մէջ։ Ը. հոլովումի գործականը սեռականի նման է։ Յոգնակի գործականի նշանն է + գիրը, որ պէտք է աւելացնել եզակի գործականին. տես՝ նախագիտ. 36 և 37։

5. Միւս ածանցեալ հոլովների մասին տես՝ նախագիտ. 32, 33, 35 ծան. 2. և 37 ծան. 3։

6. Բառերի ներքին փոփոխութեան մասին տես՝ նախագիտ. 31։

Բ. ԱՐՏՈՒՂԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ.

Համար։	Օրինակ.	Ա. ուղղակ.	Բ. սեռական	Գործիական.	Նկատողութիւններ.
1.	հայր.	հայր, հար-ք.	հօր, հար-ց	հար-ը, հարբ-ք, հարամբ-ք,	այսպէս են՝ մայր, եղբայր եւ սոցա բարդութիւնները.
2.	քոյր.	քոյր քոր-ք.	քեռ, քեր-ց	քեր-ը, քերբ-ք.	այսպէս են եւ սորա բարդութիւնները.
3.	օր, (աւր).	օր, աւուր-ք.	աւուրք, աւուր-ց.	աւուր-ը, աւուրբ-ք	այսպէս են եւ սորա բարդութիւնները։
4.	այր.	այր, եր-ք.	առն, եր-ց, արանց.	եր-ը, երամ-ք, երբ-ք, երամբ-ք.	այսպէս է և Տ՛էր բառը. նա և ոէր և այր բառերի բարդութիւնները։
5.	գիւղ.	գիւղ, գիւղք.	գիւղ, գիւղի-ց	գիւղիւ, գիւղիւ-ք.	այսպէս են և սորա բարդութիւնները. բացառական է գիւղէ։
6.	կին.	կին, կանայ-ք.	կնոջ, կանանց.	կնաւ, կանամբ, կանամբ-ք	այսպէս են եւ սորա բարդութիւնները։
7.	տիւ.	տիւ, տիւ-ք.	տուն՝ ՀՆ —	տուն-ՔԱՄՔ.	յունի օրինակ.
8.	փոքր.	փոքր, փոքր	փոքու, փոքուն-ց	փոքու-մ-ը փոքումբ-ք	Այսպէս են եւ բարձր, մանր, կարճ, քաղցր, թանձր, ծանր, մեղ, ծաղր, ասր։ Այսպէս է եւ յոգն. բառի յոգնակին՝ իսկ ՆՕՍՐ բառի յոգնակին է նօսրունք. եզակին Զի վերայ։

Ծանօթ. 1. Յոգնակի ուղղականի նշանն է + գիրը որ պէտք է աւելացնել եզակի ուղղականին։ Բացառութիւն է՝ Ա. և Գ. հոլովումը. Ա. հոլովումի մէջ նախ պէտք է եզ. ուղղականի յանգը փոխել -ն և ապա աւելացնել +. իսկ Գ. հոլովումի մէջ նախ պէտք է կազմել եզ. սեռականը և ապա աւելացնել ք. տես՝ 18 յօդ. նախագիտելիքի։

2. Ա. խմբի մէջ եզ. սեռականն առանձին յանգ չունի. Բ. խմբի մէջ եզ. սեռ. յանգերն են ց, Դ. և Է. հոլովումների մէջ, է և ց, Ե. հոլովումի մէջ, — Ը. հոլովումի մէջ (տես՝ նախագ. 21 և 23)։ Յոգնակի սեռականի նշանն է ց որ պէտք է աւելացնել եզակի սեռականին (տես՝ նախագ. 19 և 30)։

3. Եզ. բացառականը կազմելի է եզ. սեռականից, բացի Ե. և Զ. հոլովումները, որոնց եզ. բացառականը կազմելի է եզ. ուղղականից։ Եզ. բացառականի նշանն է է գիրը և նախդիր, որոնք պէտք է աւելացնել՝ ա) եզակի սեռականին Ա. խմբի մէջ և բ) եզ. ուղղականին Ե. և Զ. հոլովումների մէջ։ Դ. և Է. հոլովումների բացառականն յատուկ յանգ չունի, այլ միայն նախդիր սեռականի վրայ (ի կամ յ)։ Յոգնակի բացառականը կազմելի է յոգնակի սեռականից միայն մի նախդրով (ի կամ յ). տես՝ նախագ. 34 և 35։

4. Եզ. գործականը կազմելի է եզ. սեռականից։ Եզ. գործականի նշանն է՝ ա) է գիրը Ա. խմբի մէջ, բ) - գիրը բ խմբի Դ. Ե. և Զ. հոլովումների մէջ, և գ) է գիրը Է. հոլովումի մէջ։ Ը. հոլովումի գործականը սեռականի նման է։ Յոգնակի գործականի նշանն է + գիրը, որ պէտք է աւելացնել եզակի գործականին. տես՝ նախագիտ. 36 և 37։

5. Միւս ածանցեալ հոլովների մասին տես՝ նախագիտ. 32, 33, 35 ծան. 2. և 37 ծան. 3։

6. Բառերի ներքին փոփոխութեան մասին տես՝ նախագիտ. 31։

Գ. ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ.

Համար	Օրինակ.	Ա. ուղղական.	Ա. հայցական.	Բ. նախդրիւ տրական.	Բ. սեռական.	Ա. վերջաւոր հոլով տրական	Բ. բացառական.	Գ. պատմական.	Դ. ներգոյական.	Ե. գործիական.	Զ. պարառական	ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։
1.	էս.	էս մ։ +.	զիս, զմեզ	յիս, ի մեզ.	իմ, մ ը.	ինձ, մ ը.	յինէն, ի մէնջ.	զինէն, զմէնջ.	յիս, ի մեզ.	ինձ —, մեօ+.	զինեւ, զմեօք.	օրինակ չունի.
2.	դու.	դու, դուք.	զքեզ, զձեզ.	ի քեզ, ի ձեզ.	քո, ձեր.	քեզ, ձեզ.	ի քէն, ի ձէնջ.	զքէն, զձէնջ.	ի քեզ, ի ձեզ.	քեզ —, ձեօ+։	զքեւ, զձեօք.	օրինակ չունի.
3.	է-ը.	—, իւրեանք.	զիւրեան.	յիւրեան.	է-ը, է-ը-եան է-ը-եանց.	—	յիւրմէ։ յիւրեանց.	—	—	իւրեւ, իւրեաւ իւրեամբ-ք.	—	նոյնպէս.
4.	սա.	սա, սոքա.	զսա զսոսա.	ի սա, ի սոսա.	սորա, սոցա.	սմա, սոցա.	ի սմանէ, ի սոցանէ.	զսմանէ, զսոցանէ.	ի սմա, ի սոսա.	սովա —, սոցօ+.	զսովաւ, զսոքօք.	այսպէս են եւ դա, նա բառերը։
5.	այս.	այս, այսք այսոքիկ.	զայս, զայսոսիկ	յայս, յայսոսիկ.	այդր, այսոցիկ։ այս, այսոցիկ.	այսմ, այսոցիկ։ —	յայսմանէ, յայսմէ, յայսցանէ. յայսց, յասցիկ.	զ, զ.	յայսմ, յայսմիկ, յայսոսիկ.	-ոց, այսոսի, այսոքիւք զսոքիմբ-ք.	—	այսպէս են եւ այդ, այն բառերը.
6.	սոյն	սոյն, սոքին.	զսոյն, զսոսին։	—	սոքին, սոցին.	սմին, սոցնա։	նման է 4-ին.	—	ի սմին, ի սոսին.	սնին, սովնիք։ սովնիք։ սոցնիք։	—	այսպէս են եւ դոյն, նոյն բառերը.
7.	քո.	քո, քոյք։	զքոյ, զքոյս.	—	քոյ, քոց.	քոյ, քոց.	ի քումէ, ի քոց.	—	ի քում, ի քոյս.	քով քովք.	—	օրինակ չունի.
8.	ոչ՞.	ոչ՞.	—	—	է՞ը.	էմ՞, հէմ՞.	յնմէ՞։	—	—	է-.	—	նոյնպէս.
9.	ո՞.	ո՞, ոյք.	զո՞, զոյս.	—	ոյր՞, ոյց.	ո՞մ, ոյց.	յումէ՞, յոյց.	—	—	—	—	նոյնպէս.
10.	ոմն.	ոմն, ոմանք.	զոմն, զոմանս.	—	ոմանց, ոմանց.	ոմանց, ոմանց.	յումեմն է.	—	յոմէմն.	ոմամբ, ոմանքք.	—	նոյն.
11.	ոք.	ոք.	զոք.	—	ոչոք.	ոմեք։	յումեք է։	—	յոմեք.	—	—	նոյն.
12.	իւր.	իւր.	զիւր.	—	իրեր	իմիւր.	յիմիքէ	—	յիմիք.	-իւր.	—	նոյնպէս։ Այս առանձնականն է գործ գրուում եւ իմն, ինչ անհոլովելի բառերի տեղ իւր միւս հոլովներում։
13.	ամենեքեան.	ամենեքեան.	զամենեսեան.	—	ամենեցուն, ամենեցուն։	—	—	—	—	ամենեսմբ։	—	Սորա եզակին է ամենայն եւ կանոնաւոր հոլովելի է Զ. ի վերայ. Այսպէս են եւ բոլորքեան, երկոքեան, երեքեան եւ այլն թուականները։
14.	միմեանց	—	զմիմեանս.	—	միմեանց։	—	—	—	—	միմեամբք.	—	օրինակ չունի.

Ծանօթ. ոչ, մի-ոչ, այլ, իմ, մեր, յեր, ի-ր, ի-ր-ուանդ-ր, երկուանդ-ր բառերը կանոնաւոր հոլովելի են է. ի վերայ այդ բառերի հոլովական առանձնութիւնն այն է միայն որ ունին ինքնուրոյն ձև վերջահոլով տրականի համար, որ է՝ ոչոմ, մի-ոչոմ, այլոմ, մերոմ, յերոմ, ի-ր-ոմ, ի-ր-ուանդ-ր-ոմ։ Այդ ձևից է կազմելի և բացառականը՝ յոչմէ, ի մերոյ, յի-ր-մէ. և այլն (տես. 33 բ. ծն. 3)։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՂԻՍԱԿ.

Հոլովում	ԿԱՆՈՆ.	ԲԱՑԱՌՈՒԹԻՒՆ. Ա.	Բ.	Գ.	Ե.	Զ.	Է.	Ը.	ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.
Ա.	Ա. Հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղականի յանգն հնչում է ը։		ինքը.		բուծը.	խաւը, պճը, օրհը, հենգը.	խղունջը, կարակը, թոխորը.		
Բ.	Բ. Հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղ. յանգը է իւն։				կնիւն.	թոժիւն.			
Գ.	Գ. Հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղ. յանգը է ը կամ ը։				սատրը.	ժահրը, մահը, սուսը, տորը, նօտը, ճախը, յամը.	տեսը.		
Դ.	Դ. Հոլովումի վերայ են այն անունները, որոնց ուղղ. յանգը է ի։				գի, դի, թի, լի, ձի, մի, տի.				Այս հոլովումի մէջ մի բառն հոլովելի է այսպէս. մի, միոյ կամ միոջ, միով, խիոյ կամ ի միոջէ, տրական միոյ կամ մ'ի։
Ե.	Է. հոլովումի վերայ են. 1. այն բազմավանկ անունները որոնց ուղղ. յանգն է ին, ուն, ուած, եալ, ուրդ։	անուն, ձեղուն, աշուն, գարուն խլուրդ	ստին, ժողովուրդ, խորհուրդ.			քառասուն, յարգուն, ահագին, յիսուն, տոկուն եղևին, վաթսուն բաբուն, նախկին. եօթանասուն ինսուն։ ութսուն,	գթած, հոգած, երկիւղած, ողորմած։ կատարած, հասարակած.		Այս հոլովումի մի քանի բացառութիւններն այսպէս հոլովելի են. ա) անուն, սեռ. անուան, գործ. անուամբ, բացառ. յանուանէ, յոգ. ուղ. անուանե, սորա պէս, է և յեղուն, բ) ազուն ազնուն, ազնամբ, յազնանէ, ազուանե, սորա պէս է քարուն. գ) խլուրդ, խլրդուն, խլրդամբ, խլրդուանե, դ) ժողովուրդ, ժողովրդեան, ժողովրդեամբ, սորա պէս է և խորհուրդ, ե) ոտին, ոտեան, ոտեամբ, ոտինե ոտեանց։
	2. այն միավանկ անունները, որոնց յօդիչն է — կամ է։ 3. այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յօդիչն է — կամ է։	շուն, տուն, կուռնկ.	ծնունդ, անունդ։	աիւր, արիւր, երջիւր, բլուր.	խուսմբ, ուլթ, սուղ դիւր, ակումբ, բոլբք, խուց, ուղխ, փունջ, հիւղ, ամբուռք, դուժ, կուշտ, ուխտ, քուրձ, ապուռ, խուլ, կուրծք ուրդ դիւթ, հիւս բարբուտ, զանխուլ, կացուրդ կցուրդ, սրունք, զամբիւղ խանութ, կափուլ, նկուղ, օգուտ, զեփիւռ, երկու.	դուրբ, ռումբ, զմրուխտ հմուտ, քնքուշ սկեսուր, լուռ, քուրմ, խարբուղ, միունդ. սկունդ լուրջ, ամուր, խարբուխ, նեղուց, տաւուղ, կուր, առատուկ, խոտուց, պարուս, սեսուչ կուրտ, բաղում, կռուփ, սակուր, տրմուղ, ունչրբուտ կտուց, սեպուհ, տրուպ.	ուղտ, ուլ ցուլ կուղբ, բիւր առիւծ.	Այս հոլովումի մի քանի բացառութիւններն այսպէս հոլովելի են. ա) շուն, շան, շամբ, շուռ, շանց, սորա պէս է դուռն, բ) կռունկ, կռնկան, կռնկուռն, գ) ծնունդ, ծնունդեան, սորա պէս է անունդ, գ) ալիւր, ալեր, ալիրբ, ալիւրբ ալիրբ, սորա պէս են ոդիւր, եղիւր, բլուր. ե) երկու երկուց.
	4. այն միավանկ անունները, որոնց յօդիչն է է կամ ։				.դիր, իժ, իղձ, լեր, լերբ, խիժ, խիճ, խիտ, ծին, ծիտ կիրք, ջեղջ, սիրտ, վեզ, վեհ, ցեր, քիստ, գոյ, գով գորշ, գոզ, զոհ, լոր լորգք, խոզ խոհ, խոյ խոչ, խորշ, խոց, ծոպ, կոմս, կոնք, կոշտ, կոպ, կոր, կորճ, հոծ, հոս, հոր, հորձք, յովտ, նոճ, շոր, ոմ, որձ, չորք տոհմ, տոզ, տոմն, տորգ, ցուփ, փոզ, քոռ, հինգ.	բիբ, թիզ, խիստ, միտ, ուիշտ, տիգք, գոնգ բիր ժիր, կինճ, նիգ վին, տիկ, խոկ, բիրտ, իրք, ճիզ, պինչ վիքտ, փիզ, որգ, գինդ, լեճ, ճիպռ, ջիլ, վիշտ, քիմ, գերկ, լինդ, ճիռ, ջին, վիրգ, քիլ, քիմք.	ինձ, ծով, ցիռ, հով բով մոգ կով, որթ սով խորդ.	
Զ.	Զ. հոլովումի վերայ են. 1. այն բազմավանկ անունները, որոնց յանգն է ա, այք եայ եան, է, էք, ոյ, ոյք, օն, ուտ, ստ, շտ, ածոյ, ուածոյ, տասան, գոյն։		կորուստ, գալուստ, թագուստ, փախուստ հանգիստ.	որայ տղայ. երաշտ գերմաստ.		ամբարիշտ, առագաստ, դրաստ, հարուստ, նուաստ, նպաստ, փամփուշտ.	գրաստ, երաստ, զգեստ.		Բ. հոլովումի բացառութիւններն հոլովելի են. էրոռոդ, էրոռդեան, էրոռդամբ, սորա պէս են գալոռոդ, ճանգիռոդ, գախռոդ, ռանքիռոդ.
	2. այն միավանկ անունները, որոնց յօդիչն է. — կամ է։	մահ.		աղբ. բեր. դաւ, ծափ, կաւ, ճարպ, յագ, աղտ գեղ, գայլ կագ հաղ մազ, յամ, ամպ, եզ, թափ կազմ հաճ, մաղձ, նաւթ, —յլ, երգ ժանգ, կալ, համ մաճ, չափ, պյս, հրդ, խաւ, կապ, ձախ, մաշ, պահք, անդ, երկ, ծամ, կար, ձաղկ, մատք, պարզ, աջ, եփ, ծառ, կարճ, ճաշ, մարդ, սար, սեամք, թեփ, հեսկ, նեխ, տես, կեղ, ցաւ, սեաւ, թեղ, հետ, նեղ, ցեխ, կեղտ, փակ, վարդ, թև, հերկ, ներկ, ցեց, կեմ, քաղց, տապ, ծեր, ձետ, շեղ, ցայգ կեր, ձև, տարփ, ծեփ, ձեր, ջեր, ցանգ, հեզ, ճենճ, ջերմ, ճեպ, մերկ, տեղ, սեխ, մեղմ, սեպ, ճեպ, սեկ.		բեմ, խելք, կեռ, հեր, մեծ, ներգ, եկ, խեղճ, հեղգ, ղեկ, մեղք, պետ.	գայթ, մգկ, խօլ ուռոյց, հզօր, թափօր արձոյլ, պատրոյգ, կահոյր, սամոյր, թակոյկ, պարոյկ, հրապոյրք, սնգոյր, խարոյկ, պռոյգ, յամոյր, վարագոյր, ողկոյզ, ստոյգ, շարգոյր, կառոյց.	զօր առաւօտ, նարօտ, դրօշ։	Այս հոլովումի բացառութիւնն հոլովելի է այսպէս։ պաշտօն (պաշտաւն, պաշտաանն) պաշտամանն, պաշտամամբ, ի պաշտամանէ, պաշտամանե, պաշտամանց.
Է.	Ե. հոլովումի վերայ են. 1. այն բազմավանկ անունները, որոնց յանգն է ական, աւոր, արան, աստան, ոց, անոց, որդ, որդ, երորդ, եղ, եղէն, օղ, իչ ուչ, պան, ուս, եակ, իկ, ուկ, ակ, ան, անք։	կորեակ, ցլեկ, տնիկ, շնիկ, աստղեկ, աղջիկ, մարդիկ, փոքրիկ, (ծաղիկ), հացիկ, պատենիկ, մանուկ, կրուկ, արտեան.		ածու, թթու, պրտու, քաղցու անձուկ, պտուկ, բանգակ, գերմակ վաստակ, ամանս, այգ.քան, բերան, դարման, թեղան, խոնջան, հարման, չաման, սեղան, հեղեղ, ուղեղ.	առու, ամբարտաւան, նման, ապարասան, սատան, արժան, պատկան, կայան, քարման, հաւան, քսան, ճարտասան, ապարանք.				Ա. հոլովումի բացառութիւններն հոլովելի են այսպէս ա) կոբեակ, կոբեկան, բ) ոգջիկ, ոգջիկանց, ոգջիկանց. սորա պէս են ասպղեկ, տարբեկ, քուրեկ, ծաղեկ, նասեկ, պատեղեկ, ընկեկ, ունկեկ ցանկ գ) մանուկ, մանկան, մանկանե, մանկանց դ) էրուկ, էրկան, էրկանե, ե) արտեան, յոգ, արտեանանց, արտեանանց.
	2. այն միավանկ անունները որոնց յօդիչն է է։ 3. այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանքի յօդիչն, է է։			գէշ, գէջ, գէս, էշ, կէս, ձէթ, սէզ, սէր, բզէզ, գոմէշ, գումէշ, հանդէպ, շրէզ, ստէպ.	էջ, (2), խէթ, խէշ, կէտ, ծէս, հէն, մէն, քէշ, աղէտ, հանգէտ, հրէշ ուղէշ պատճէն, պարէն, քաղտէն.			քէն, ղէն, շէն, աղուէս, երէց, վրէժ.	
	4. այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յօդիչն է — կամ է։			աղանդ, թաթառ, հաճար, քացախ, ամբար, թաղանթ, համար, ցորեան, անդամ, խալամ, համբաւ, միայն, առաջ, խնամ հաւատ, աներ, արատ, խոնաւ մատաղ, բեհեղ, արար, ծարաւ, մարախ, եղջեր, արդար, կանաչ, մօրատ, խեճեպ, արծաթ, կանկար, յաչաղ, կեղև, արմատ, կառանչ, շաղախ, ճենճեր, արմաւ, կասկած, շաբաւ, բաղարջ, կատար, որեար, ստերջ, բարբառ, կարապ, պաղպաջ, ստև, դալար, կարաս, պառաւ, տերև, դրամ, կաքաւ, պարապ, երազ, կենցաղ, պողոատ, երամ, կեռաս, վանեար, երանգ, կտաւ, տամալ, երկաթ, հաղար, տարափ.	ահանգ, թանագ, հպարտ, ունայն, ամբարհաւաճ, թլփատ, հրաշք, չքնաղ, անջատ, ժլատ, հրատ, պակաս, ապարահ, խախաց, զօղանջ, պատահ, պատշաճ, առանց, խղխայթ, ճապաղ, պատուհաս, աւանդ, խրախք, ճառագայթ, պարսաւ, բնաւ, խրամատ, մագաղաթ, սաղաւարտ, գալար, խրամ, մաղախ, սկահ, գայլախաղ, ծրար, մարագ, սնար, գայլառ, կակաչ, ճնաս, սպանդ, գաւարտ, կանապ, մռայլ, սրահ, գանդաչ, կարկամ, նահանջ, սքանչք, եռանգ, կարկաջ, նժար, վտանգ, երազաղ, համեմատ, նուազ, տրամ, երկայն, հանդարտ, նուազ, տօսախ, զգայռ, հաստատ, շարիատ, քղանցք, զօշաքաղ, հնազանդ, շռայլ, թախանձ, հնար, որոգայթ, որովայն, աղերս, արհեստ, բևեռ, ընդելք, խնձեղք, կապերտ, համեմ, հանդերձ, հրդեհ, մթեր, ներգև, նեժգեհ, ուղերձ, պատեհ, պարեխ, վսեմ, տիեզեր, երեք.		ագռաւ, գզաթ, խրատ, կաքաւ, կերպաս, համար, համբաւ, ճարկատ, նկուրբաթ, սակաւ, սաղարթ, արև, սպաս, վարազ, ճնաս, տարազ.	Երեք, երից, երիւք.
	5. այն բազմավանկ անունները, որոնց վերջին վանկի յօդիչն է է կամ ։		տեսիլ վաղիւ.	ամիճ, հիւսիս, աթոռ, խստոր, ամիս, մոխիր, ախոռ, ծոթոր, բժիժ, նաներ, ազատոր, ծործոր, բրինձ, նաշիշ, ամբոխ, կանճոխ, ընտիր, նշտիր, ամոլ, կոճոպ, խնդիր, ուղեղ, բոլոր, կոտոր, խորիսխ, պաներ, բողոք, կորկոտ, խոհ, պատիժ, գահոյզ, ողորմ, խստիր, պատիճ, գղթոր, ողոք, ծարիր, պատիւ, գորով, որկոր, կամիլ, պղինձ, գժոխք, որոր, կնիք, սոսինձ, ժխոր, պղտոր, կշեռ, փոխիր, ժողով, սալոր, կոիւ, խաղող, սափոր, կսկիծ, խմոր, կորիզ, խնձոր.	գաբծիլ, ազոխ, մլոր, գաւիթ, ամբողջ, մոլշ, երկինք, աքսոր, յոլով, թախիծ, ախորժք, յորջյորջ, ճչգրիտ, բողբոջ, նեզով, ճշմարիտ, գրոհ, շփոթ, օժիտ, ընբոռն, ոլոր, թոռոպ, ջալտ, խոշոր, ջատագով, կողոր, սովոր, կորով, ստորոտ, հոլով, տոգոր, հռոգ, տրոհ, հրոս.		երինջ, եղնորթ.	Բ. հոլովումի բացառութիւններն հոլովելի են այսպէս. տեսիլ տեսլեան, տեսլեամբ, վաղիւ, վաղուեան, վաղուեամբ։
Ը.	Ը. հոլովումի վերայ են բոլոր այն բառերը որոնք իրրև բացառութիւն նշանակուած են աղիւսակիս վերջին սիւնակի մէջ։								

ԲԵԹԼԵՀԵՄԻ ԱՄԻՍՈՍԻ

Ամիսներ՝ Հունվարի, Փետրվարի, Մարտի, Ապրիլի, Մայիսի, Հունիսի, Հուլիսի, Օգոստոսի, Սեպտեմբերի, Հոկտեմբերի, Նոյեմբերի, Դեկտեմբերի

Կ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑԻ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԵՆ.

1. Հիւսուած բանից (Հայոց մարզպանների պատմութիւնը). 3 հատոր գինն է 3 ռ.
2. Հայոց Հեթանոսական կրօնը, գինն է 30 կ.
3. Գրաբառի խոնարհումը, գինն է . . 25 կ.
4. Գրաբառի հոլովումը, — . . 15 կ.
5. Ծաղկաքաղ (գրաբառ ուսանելու համար), 3 հատոր, գինն է 1 ռ. 25 կ.

ԳԻՆՆ Է 15 Կ.

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0108389